

Verboden en vergeten

Het boek

Eén Volk, Eén Lied. Joodse en Arische muziek in het Derde Rijk

van Walter Boers is de neerslag

van een studie over

de muziekpolitiek in het Derde Rijk

Gunther Sergooris

had een gesprek met de auteur

over het politieke en artistieke kader

tijdens het nazistische regime.

Naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van het einde van de tweede wereldoorlog startte de platenmaatschappij Decca met een reeks opnamen van 'music suppressed by the third reich', zoals de CD-box vermeldt. Twaalf afleveringen van de reeks *Entartete Musik* zijn nu al verschenen. Vaak gaat het om werken die voor de eerste maal opgenomen zijn. Het betreft hoofdzakelijk opera's van joodse componisten die in Duitsland niet meer gespeeld werden nadat Hitler aan de macht gekomen was. Een aantal van deze componisten kwam om in de concentratiekampen (Erwin Schulhoff en Viktor Ullmann). Anderen werden tot emigratie gedwongen (Erich Wolfgang Korngold en Ernst Krenek). Allen werden ze na de oorlog bijna volledig vergeten.

Dit lot deelden ook Alexander Zemlinsky en Berthold Goldschmidt. Diens *Der gewaltige Hahnrei*, naar *Le cocu magnifique* van Fernand Crommelynck, werd door de Decca-opname uit 1992 aan de vergetelheid ontrukkt. Inmiddels ging het werk al in première aan de Berlijnse Komische Oper in een regie van Harry Kupfer. Ook *Flammen* van Erwin Schulhoff, dat in 1932 in première ging, werd in 1994 door Decca opgenomen. Daarop vond de eerste naoorlogse opvoering plaats in maart 1995 te Leipzig in het kader van het *Eerste festival van hedendaags muziektheater*. Viktor Ullmanns *Der Kaiser von Atlantis*, eveneens uitgebracht in de reeks *Entartete Musik* werd in oktober 1995 door de Munt in het Lunatheater gespeeld.

Eerlijkheidshalve dient aangestipt dat andere, kleinere maatschappijen vroeger al zorgden voor opnamen van opera's van Franz Schreker (*Der Ferne Klang*, *Der Der Schatz-*

gräber: Capriccio, en *Die Gezeichneten*: Marco Polo), van Alexander von Zemlinsky (*Eine Florentinische Tragödie*, *Der Geburtstag der Infantin*: Koch en *Der Kreidekreis*: Capriccio). De waarde van deze werken is meer dan zuiver historisch: zij dienen te worden gespeeld.

In zijn boek hangt Boers een ontstellend beeld op van het gebrek aan moed en het opportunisme van bekende componisten als Richard Strauss, Carl Orff en Werner Egk. Die lieten hun joodse collega's zonder meer vallen wanneer deze eerst gebroodroofd en later vervolgd werden. Na de oorlog speelden ze de vermoorde onschuld: nooit hadden ze aan politiek gedaan. Maar Boers beperkt zich niet tot het falen van individuen. Hij analyseert het systeem dat de toenmalige mentaliteit ontwikkelde en talentrijke kunstenaars dermate perverteerde.

'Entartet'

Etcetera: Aan welke criteria moest de 'arische' muziek volgens de NSDAP-ideologen beantwoorden?

Walter Boers: Zulke criteria waren er eigenlijk niet. Binnen de NSDAP bestonden er wel twee richtingen: een fundamentalistische en een pragmatische. Alfred Rosenberg (Door zijn werk *Mythus des 20. Jahrhunderts* had hij een grote invloed op het nazistische ideeëngoed. Vanaf 1932 was hij officieel verantwoor-

delijk voor de nazi-ideologie. In 1946 werd Rosenberg in Nürnberg geëxecuteerd.) en zijn aanhangers waren voorstander van een strenge koers inzake kunst. Niet alleen joden, maar al wie zich ingelaten had met joden en communisten moest het werken onmogelijk gemaakt worden. Dit waren extra-muzikale criteria. Echte muzikale criteria werden nauwelijks gebruikt. Goebbels, die voorstander was van een pragmatische aanpak, wou iedereen een kans geven die zich openlijk een aanhanger van het Derde Rijk verklaarde. Hoe bekender de kunstenaar, des te efficiënter kon hij voor propagandadoeleinden gebruikt worden. 'Misstappen' uit het verleden werden in dat geval gemakkelijk door de vingers gezien. Denk maar aan het voorbeeld van Richard Strauss, die men niet alleen zijn samenwerking met joodse librettisten als Hofmannsthal en Zweig vergaf, maar ook de modernistische muziek van *Salome* en *Elektra*.

Er ontstonden natuurlijk wel conflicten. Het bekendste geval is dat van Hindemith. Hij kwam echter niet ten val omdat hij progressieve muziek schreef, maar enkel omwille van Hitlers persoonlijke afkeer. In 1929 had Hitler in de Kroll Oper in Berlijn een voorstelling van *Neues vom Tage* bijgewoond onder de muzikale leiding van Otto Klemperer. Daarin was de zangeres nogal schaars gekleed. Dat heeft hij Hindemith nooit vergeven.

Vanzelfsprekend werden dodecafonie en atonaliteit als typische uitwassen van joodse muziek voorgesteld. Het volstond echter om aan gelijkaardige muzikale procédés een andere benaming te geven en dan kon dat soort werk wel gespeeld worden. Het criterium dat het meest gehanteerd werd bij de beoordeling